

DOI: 10.21802/artm.2023.2.26.248
УДК 616.891(=161.2):355.01

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНЦІВ: ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ НЕВРОТИЧНИХ ТА СТРЕС-АСОЦІЙОВАНИХ ПСИХІЧНИХ РОЗЛАДІВ. СУЧАСНИЙ СТАН ПИТАННЯ

О.С. Юрценюк, Б.М. Сумарюк

*Буковинський державний медичний університет, кафедра нервових хвороб, психіатрії та медичної психології ім. С.М. Савенка, м. Чернівці, Україна,
ORCID ID: 0000-0002-1450-1530, e-mail: yurtsenyuk.olga@bsmu.edu.ua;
ORCID ID: 0000-0002-1402-0040, e-mail: sumariuk.bohdan.fpo19@bsmu.edu.ua*

Резюме. У статті наведено огляд основних стресогенних факторів, що впливають на розвиток несприятливих психічних розладів в українців під час війни. Особливу увагу приділено статистичним даним, що вказують на прогнозування щодо поширення психічних розладів, і відкритим джерелам зі статистичними даними.

Мета. Дослідити та вивчити сучасний погляд на розвиток і формування невротичних та стрес-асоційованих психічних розладів під час війни.

Матеріали і методи. Використано відкриті наукові джерела останніх п'яти років щодо впливу війни на психічне здоров'я населення. Наукові дані проаналізовані методами оглядового, системного та контент-аналізу. Пошук матеріалу відбувався за допомогою бази даних Google Scholar, PubMed і відкритих джерел Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ), Міжнародної організації з міграції (МОМ), Організації Об'єднаних Націй та інших урядових веб-порталів України.

Війна є потужним психосоціальним стресогенним чинником, що впливає на психічне здоров'я українців і призводить до формування невротичних та стрес-асоційованих психічних розладів. Спостерігається тенденція до зростання кількості осіб, які потребують психіатричної або психологічної допомоги. Невротичні та стрес-асоційовані психічні розлади, що спричинені війною в Україні, стають однією з найбільш поширених проблем українців, що заважають повноцінно функціонувати, адаптуватися до нових умов проживання, а також становлять значні перешкоди для економічного стану держави у зв'язку зі збільшенням кількості осіб з тимчасовою непрацездатністю. Важливе питання вчасної діагностики, превенції та корекції невротичних та пов'язаних зі стресом розладів є актуальними питаннями сьогодення. Проаналізувавши сучасну літературу щодо психічних розладів серед українців внаслідок повномасштабного вторгнення росії на територію України, можна зробити висновок, що дана тема потребує детального вивчення та аналізу. Оскільки залишаються відкритими безліч питань щодо впливу війни на формування та розвиток психічних розладів під час російсько-української війни.

Ключові слова: війна, стрес, психічні розлади, насилля, стрес-асоційовані розлади.

Вступ. Внаслідок повномасштабного вторгнення росії на територію України збільшується кількість осіб, які зазнають впливу стресогенних факторів. Війна є потужним психосоціальним стресогенним чинником, що впливає на психічне здоров'я та призводить до його розладів.

Стрес – одна з основних причин, що впливає на психічне здоров'я українців. Згідно з дослідженням психічного здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни, що проводилося у рамках Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, 71% респондентів відчували стрес або сильну знервованість. До найбільш поширених причин виникнення стресу українці відносять війну (72%) та фінансові труднощі (44%). Серед стресогенних факторів, що спричинені війною, на першому місці знаходиться хвилювання за безпеку близьких (63%) [1].

Систематичні обстріли окупантами українських міст, вимушена міграція населення, нестабільні соціально-економічні умови та гуманітарні кризи призводять до формування невротичних та стрес-асоційованих психічних розладів серед українців. За попередніми підрахунками МОЗ України станом на 7 червня 2022 року психологічної підтримки в часі війни

потребуватиме близько 15 млн українців, з них близько 3–4 млн буде потрібне медикаментозне лікування [2].

Обґрунтування дослідження. Війна є одним з найпотужніших джерел психічного травматичного досвіду. Упродовж останніх дев'яти років українське суспільство також постало перед аналогічними проблемами. У зв'язку з війною зростає кількість осіб з невротичними та стрес-асоційованими розладами серед мирного населення внаслідок травматичного досвіду, що потребує додаткового вивчення даної проблеми серед осіб, що зазнають травмування [1, 2]. Літературний пошук та наукові дослідження, проведені у цьому напрямку, стверджують, що до основних причин виникнення невротичних та стрес-асоційованих психічних розладів під час війни відносять вплив втрати та горя, вимушеної міграції, фінансового фактора та насилля [3, 5, 6, 7, 8, 9, 11]. Однак аналізуючи праці різних науковців, вбачаємо необхідність у проведенні подальших досліджень у напрямку вивчення факторів впливу війни на психічне здоров'я українців зі створенням програми превенції даних розладів.

Мета. Дослідити та вивчити сучасний погляд на розвиток і формування невротичних та стрес-асоційованих психічних розладів під час війни.

Матеріали і методи. Використано відкриті наукові джерела останніх п'яти років щодо впливу війни на психічне здоров'я населення. Наукові дані проаналізовані методами оглядового, системного та контент-аналізу. Пошук матеріалу відбувався за допомогою бази даних Google Scholar, PubMed та відкритих джерел Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ), Міжнародної організації з міграції (МОМ), Організації Об'єднаних Націй та інших урядових веб-порталів України.

Результати дослідження та їх обговорення. Статистичні дані Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) свідчать, що через збройні конфлікти кожна п'ята людина, яка їх зазнала, може мати проблеми з психічним здоров'ям [3]. Це становить близько 9,6 млн українців, які потенційно потрапляють у групу ризику формування невротичних розладів таких як депресія, тривожний розлад, так і стрес-асоційованих розладів, зокрема посттравматичного стресового розладу [4].

На розвиток і формування психічних розладів під час війни впливає низка психосоціальних причин, постійна дія стресогенних факторів різного характеру, психотравматизація населення, що зумовлена звістками негативного характеру (відчуттям втрати рідних, дому, почуття безпеки) та соціально-економічними труднощами.

Вплив втрати та горя. Відчуття втрати та горя мають безпосередній вплив на людей. Втрата зазвичай асоціюється з чимось, що може повернутися, у той час як горе — із чимось більш постійним, наприклад, розлученням або смертю друга чи члена сім'ї. Горювання після смерті особливо складне, оскільки людина має усвідомити та прийняти, що ця людина більше ніколи не повернеться [5]. Згідно зі звітом Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) з 24 лютого 2022 року до 12 лютого 2023 року зафіксовано 18955 нападів на цивільне населення України. З них 7199 загинилих, що включає 438 дітей та 11756 поранених [6].

Вплив вимушеної міграції. Беззаперечний вплив на формування психічних розладів справляє вимушена міграція населення. Згідно з визначенням Управління Верховного комісара ООН (УВКБ ООН) у справах біженців вимушене переміщення — це примусове або вимушене переміщення особи чи людей за межі свого дому чи рідного регіону. Переміщення відбувається внаслідок переслідування, конфлікту, загального насильства або порушення прав людини. За оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), станом на 23 січня 2023 року кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні становить 5,4 млн осіб [7].

Згідно з дослідженням, участь у якому взяли 2203 внутрішньо переміщені особи в Україні, було встановлено, що близько 32% опитуваних відповідали симптомам ПТСР, 22% — симптомам депресії та 17% надмірної тривожності. У результаті дослідження проаналізовано, що близько 74% респондентів потребували психіатричної або психологічної допомоги, але в силу різних обставин протягом 12 місяців не отримували її [8], що свідчить про прогалину у сфері охорони психічного здоров'я. Серед найпоширеніших

причин неотримання допомоги є високий рівень стигматизації та самостигматизації, страх закладу охорони психічного здоров'я, лікаря чи перший негативний досвід.

Вплив фінансового фактора. Недостатність фінансових ресурсів впливає на психічний стан людини. Економічні втрати від проблем, пов'язаних з психічним здоров'ям громадян, можуть сягати 4–5% ВВП [3]. Психічне здоров'я неабияк впливає на економічний добробут та рівень бідності. Відповідно до замкненого циклу взаємодії психічного здоров'я, економічного впливу та бідності спостерігаємо, що бідність (високий рівень безробіття, недостатня освіта, фінансові труднощі) впливають на розвиток розладів психіки та поведінки (висока поширеність розладів, брак допомоги, часті загострення). У свою чергу бідність і розлади психіки та поведінки завдають негативного впливу на економіку держави в цілому, оскільки вони спричиняють зростання витрат на охорону здоров'я, збільшення кількості непрацездатного населення та зниження працездатності. Превенція психічних розладів є запорукою стабільності [9]. Приблизно кожен четвертий респондент з-поміж ВПО (24%) зазначає, що основним джерелом доходу є щомісячна грошова допомога для ВПО. Переважна більшість (72%) ВПО, які покладаються на соціальну допомогу, повідомили, що сукупний дохід, поділений на кількість членів родини, складає приблизно 2500 грн (життєвий мінімум станом на січень 2023 р.) або менше [7].

Вплив сексуально насилля. Застосування сексуального насильства проти цивільного населення під час збройного конфлікту є поширеним важким психотравмуючим фактором. Міжнародний кримінальний суд (МКС) визнав сексуальне насилля воєнним злочином [10]. МКС — перший правовий інститут, у компетенцію якого входить переслідування осіб, відповідальних за геноцид, воєнні злочини і злочини проти людяності. Згідно з офіційним повідомленням офісу генерального прокурора України станом на 20 січня 2023 року Національна поліція та Прокуратура зафіксували 155 випадків сексуального насильства, вчиненого російськими військовими [11].

Отже, до основних чинників виникнення не-психотичних психічних розладів у часі війни відносимо цілий ряд факторів, серед яких військові дії, відчуття втрати та горя, вплив вимушеного переміщення, різка зміна соціально-економічного статусу, сексуальне та фізичне насилля, утруднення доступу до отримання медичної та психологічної допомоги.

Висновки. Війна є потужним психосоціальним стресогенним чинником, що впливає на психічне здоров'я українців і призводить до формування невротичних та стрес-асоційованих психічних розладів. Різка постає питання зміни соціально-економічного стану: люди можуть задовольнити свої потреби на рівні життєвого мінімуму. Втрата працездатності та зростання кількості безробітного населення провокує розвиток розладів психіки та поведінки. Беззаперечно внаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну зростає кількість жертв сексуального насилля. До факторів, що провокують розвиток невротичних та пов'язаних зі стресом розладів, відносимо вплив вимушеного переміщення людей за межі свого

дому та рідного регіону внаслідок російської агресії проти України. Узагальнюючи вищеперелічене, спостерігається тенденція до зростання кількості осіб, що потребують психіатричної або психологічної допомоги. Проаналізувавши сучасну літературу щодо психічних розладів серед українців внаслідок повномасштабного вторгнення росії на територію України, можна зробити висновок, що дана тема потребує детального вивчення та аналізу, оскільки залишаються відкритими безліч питань щодо впливу війни на формування і розвиток психічних розладів та шляхів їх превенції під час російсько-української війни.

References:

1. Psykhichne zdorovia ta stavlennia ukrainsiv do psykhologichnoi dopomohy pid chas viiny. Gradus.app. 2022. Available from: https://gradus.app/documents/307/Gradus_Research_Mental_Health_Report_full_version.pdf
2. Liashko V. Vplyv viiny na psykhichne zdorovia. Uriadovi portal. Gov.ua. 2022. Available from: <https://www.kmu.gov.ua/news/vpliv-vijni-na-psihihne-zdorovya-kolosalnij-viktor-lyashko>
3. V Ukraini pobuduiut efektyvnu systemu nadannia psykhologichnoi dopomohy zarady zberezhenia mentalnoho zdorovia natsii. Uriadovi portal. Gov.ua. 2022. Available from: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-pobuduiut-efektyvnu-systemu-nadannia-psykhologichnoi-dopomohy-zarady-zberezhenia-mentalnoho-zdorovia-natsii>
4. World Health Organization. Scaling-up mental health and psychosocial services in war-affected regions: best practices from Ukraine. 2022. Available from: <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/scaling-up-mental-health-and-psychosocial-services-in-war-affected-regions--best-practices-from-ukraine>
5. UNICEF. Yak hovoryty z ditmy pro smert blyzkoj liudyny. Unicef.org. 2022. Available from: <https://www.unicef.org/ukraine/parenting-skills/how-talk-your-children-about-death-loved-one>
6. Ukraine: civilian casualty update 13 February 2023. OHCHR. Available from: <https://www.ohchr.org/en/news/2023/02/ukraine-civilian-casualty-update-13-february-2023>
7. International Organization for Migration's. Ukraina – zvit pro vnutrishnie peremishchennia v Ukraini opytuvannia zahalnoho naseleння raund 12 (16-23 sichnia 2023 roku). Iom.int. Available from: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishnie-peremishchennia-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naseleння-0>
8. Roberts B, Makhshvili N, Javakhshvili J, Karachevskyy A, Kharchenko N, Shpiker M, et al. Mental health care utilisation among internally displaced persons in Ukraine: results from a nation-wide survey. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*. Cambridge University Press. 2019; 28(1):100-11. Available from: <http://dx.doi.org/10.1017/s2045796017000385>
9. Suvalo O, Klymchuk V. Okhorona psykhichnoho zdorovia v hromadakh. Lviv. 2021. Available from: <https://www.mh4u.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/opz-v-gromadah-posibnyk-klymchuk-suvalo.pdf>
10. Mannell J. Sexual violence in Ukraine. *BMJ*. 2022; 377:o1016. Available from: <http://dx.doi.org/10.1136/bmj.o1016>
11. Prokuratura ta Natspolitsiia zafiksuvaly vzhe 155 vypadkiv seksualnoho nasylstva, naibilshe - na Kher-shonshchyni ta Kyivshchyni. Holovna - Ofis Heneralnoho prokurora. 2023. Available from: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/prokuratura-ta-nacpoliciya-zafiksuvali-vze-155-vipadkiv-seksualnogo-nasilstva-naibilshe-na-xersonshhyni-ta-kiyvshhyni>

UDC 616.891(=161.2):355.01

IMPACT OF THE WAR ON THE MENTAL HEALTH OF UKRAINIANS: FACTORS IN FORMATION OF NEUROTIC AND STRESS-ASSOCIATED MENTAL DISORDERS. CURRENT STATE OF THE ISSUE

O.S. Yurtsenyuk, B.M. Sumariuk

Bukovinian State Medical University, Department of nervous diseases, psychiatry and medical psychology, Chernivtsi, Ukraine, ORCID ID: 0000-0002-1450-1530, e-mail: yurtsenyuk.olga@bsmu.edu.ua; ORCID ID: 0000-0002-1402-0040, e-mail: sumariuk.bohdan.fpo19@bsmu.edu.ua

Abstract. The article provides an overview of the main stressogenic factors affecting the development of non-psychotic mental disorders in Ukrainians during the war. Special attention is paid to statistical data indicating the prediction of prevalence of mental disorders and open sources with statistical data.

Aim. To investigate and study the modern view of the development and formation of neurotic and stress-related mental disorders during the war.

Materials and methods. Open scientific sources of the last five years on the impact of war on the mental health of the population were used. Scientific data were analyzed by methods of review, system and content analysis. The material was searched using the Google Scholar, PubMed, and open sources of the World Health Organization (WHO), the Ministry of Health of Ukraine (MOH), International Organization for Migration (IOM), United Nations and other government web portals of Ukraine.

War is a powerful psychosocial stress factor that affects the mental health of Ukrainians and leads to the formation of neurotic and stress-related mental disorders. There is a trend towards an increase in the number of people who need psychiatric or psychological help. Neurotic and stress-related mental disorders caused by the war in Ukraine are becoming one of the most widespread problems of Ukrainians, which prevent them from fully functioning, adapting to new living conditions, and also constitute significant obstacles for the economic state of the state in connection with the increase in the number of people with temporary disability. The important issue of timely diagnosis, prevention, and correction of neurotic and stress-related disorders are topical issues today. Having analyzed the modern literature on mental disorders among Ukrainians as a result of the full-scale invasion of Russia

on the territory of Ukraine, we can conclude that this topic requires detailed study and analysis. Since many questions remain open regarding the influence of the war on the formation and development of mental disorders during the russian-Ukrainian war. Statistics from the World Health Organization (WHO) show that as a result of armed conflicts, one in five people who have experienced them may have mental health problems. This amounts to about 9.6 million Ukrainians who are potentially at risk of developing neurotic disorders such as depression, anxiety disorder, and stress-related disorders, including post-traumatic stress disorder.

The development and formation of mental disorders during the war is influenced by a number of psychosocial reasons, the constant action of stressogenic factors of various nature, psychotraumatization of the population caused by news of a negative nature (a sense of loss of relatives, home, sense of security) and socio-economic difficulties.

Conclusions. As a result of hostilities, the number of people who need psychiatric or psychological help is increasing. There is a tendency to increase the number of neurotic and stressful mental disorders. Suddenly, the question of changing the socioeconomic status arises: people can satisfy their needs at the minimum subsistence

level. The loss of working capacity and the increase in the unemployed population provoke the development of mental and behavioural disorders. Undoubtedly, due to the full-scale invasion of russia into Ukraine, the number of victims of sexual violence is increasing. Factors provoking the development of neurotic and stress disorders are the impact of forced resettlement of people outside their homes and homeland as a result of russian aggression against Ukraine.

Literary search and scientific studies conducted in this direction claim that the main causes of neurotic and stress-related disorders during war include the impact of loss and grief, forced migration, financial factors and violence. Having analyzed the modern literature on mental disorders among Ukrainians as a result of the full-scale invasion of russia on the territory of Ukraine, we can conclude that this topic requires detailed study and analysis. Since many questions remain open regarding the influence of the war on the formation and development of mental disorders and the ways of their prevention during the russian-Ukrainian war.

Keywords: war, stress, mental disorders, violence, stress-related disorders.

Стаття надійшла в редакцію 28.03.2023 р.

Стаття прийнята до друку 26.05.2023 р.